

CRNOGORSKA NARODNA NOŠNJA KROZ OPISE STRANIH PUTOPISACA

Mladen Zadrma

In the travel writings used for this paper we noticed that the Montenegrin folk costume, along with the stabilisation of the political circumstances and under various influences, developed from the originally crude pieces of garment to the most delicate silk and felt forms enriched with embroidery and different ornament details.

Openness to the outside world and trade were the factors that certainly contributed to the Montenegrin folk costume looking the way it looks today and being one of the most attractive national costumes in the Mediterranean.

Od početka devetnaestog do tridesetih godina dvadesetog vijeka, Crnu Goru su pohodili brojni putopisci, publicisti i istraživači iz raznih oblasti, o čemu je ostalo mnogo pisanih tragova. Većina njih je u Crnu Goru dolazila jednom ili više puta, a bilo je i onih, poput češkog botaničara Jozefa Rohlene ili ruskog naučnika Pavla Rovinskog, koji su skoro čitav radni vijek proveli u Crnoj Gori.

U ovom radu akcentat će biti na crnogorskoj, muškoj i ženskoj, narodnoj nošnji, viđenoj i opisanoj kroz putopise carskog ruskog pomorskog oficira Vladimira Bronevskog, francuskog carskog pukovnika Vijale de Somijera, češkog putopisca Jozefa Holečeka i ruskog naučnika Pavla Rovinskog.

Iz njihovih zapažanja može se uočiti da se crnogorska narodna nošnja, od vrlo jednostavnih odjevnih predmeta i obuće, postepeno, zahvaljujući prije svega uticajima iz Kotora i Boke, ali i onih iz otomanskog carstva, razvila u veoma bogatu nošnju, bez premca u Sredozemlju.

Neki od opisa su vrlo skromni, ne ulaze mnogo u detalje i dati su na nekoliko ili na samo par strana. Sa druge strane, Rovinski do u detalje opisuje nošnju koja se, kada je radio na svom djelu *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, potpuno definisala i održala do današnjih dana.

Kroz pomenuta djela, opažanja pisaca o crnogorskoj nošnji, uočava se i razlika u socijalnom statusu pojedinaca, njihovom ugledu ili političkoj moći. Svi su jedinstveni u stavu da je kod muške narodne nošnje ukras bogatiji nego na ženskoj i da je ukrašeno i skupocjeno oružje njen neizostavni dio.

Djela koja su o Crnoj Gori ostavili brojni putopisci su tematski ponekad različita ali su podudarna u mnogim segmentima i sva ona, manje ili više, predstavljaju svojevrsnu enciklopediju o Crnoj Gori, kada se počinju mijenjati stavovi i predrasude o Crnogorcima kao poludivljim i grubim ljudima sklonim pljački, ubistvima i svađi. Sve više se o njima govori kao hrabrim gorštacima koji cijene poštenje, datu riječ, a najviše slobodu koju su vjekovima očuvali u svom golom kršu.

„Crna Gora je svjetsko čudo. Nema primjera u istoriji čovječanstva, da je mali narod, po broju beznačajan, cijele vjekove sa uspjehom odolijevao napadima hiljadu puta moćnijeg neprijatelja. To je uspjela samo mala, stjenovita, siromašna

Crna Gora.“ nadahnuto je napisao češki putopisac Jozef Holeček.¹

Zapisi o Crnoj Gori i Boki Vladimira Bronevskog

Bronevski sa ruskom flotom dolazi u Herceg Novi u februaru 1806. godine, a zahvaljujući pomoći uglednih Bokelja, grofa Ivelića iz Risna, arhimandrita Vukotića i ljekara iz Perasta Mazarevića, upoznaje Crnogorce i Crnu Goru. On od prvog dana vodi dnevnik od koga nastaje djelo napisano na oko 1.500 strana. Dio o Crnoj Gori i Boki sadržan je na 276 strana koje predstavljaju prvi poznati spis koji opisuje Crnu Goru, a namijenjen je ruskom čitaocu.

U knjizi koja je štampana u izdanju podgoričkog CIDA i Izdavačkog centra Cetinje, govoreći o nošnji kod Crnogorki i Crnogoraca, Bronevski kaže: „muška odjeća se sastoji od bijelog suknenog kaftana, sličnog našem i naziva se bjelača. Ljeti, lanena donja košulja, kao što nose naši seljaci, plave boje, a zimi nose sukneni. Ruska rubaška štiti ih do koljena, a u zimsko vrijeme podšivaju je kožom.“²

Bronevski navodi i to da Crnogorci na glavi, tačnije na tjemeni nose crvenu kopicu sa crnom svilenom kićankom, a da im veliki šal koji zovu „struka“, ustvari dugi komad debelog sukna, služi umjesto odijela, kao postelja i da ih štiti od kiše, hladnoće ali i vrućine. On kaže da povrh košulje Crnogorci ne nose prsluk, a da komad neštavljene volujske kože koji je remenjem privezan za stopalo čini vrstu starinskih sandala koje nazivaju opanci.

---

¹ Holeček, Jozef, *Crna Gora*, str. 6, CID Podgorica i Izdavački centar Cetinje, Cetinje, 1994.

² Bronevski, Vladimir, *Zapisi o Crnoj Gori i Boki*, str. 123, CID i Izdavački centar Cetinje, Cetinje, 1995.

„Ljeti su im noge gole, a zimi ih omotavaju krpama. Gunjinu, kaftan, opasuju albanskim opasačem sa ležištem za male puške, kubure, jatagan i nož. Sablju privezuju za leđa u horizontalnom položaju. Pušku (džeferdar) čuvaju od kiše u kožnoj vreći. I najsiromašniji ima oružje, ukrašeno sedefom, srebrom i koralima. Ono čini cijelo njihovo bogatstvo i kicošenje“, piše Bronevski.³

Bez ikakvog ustezanja Bronevski navodi da Crnogorac malo brine o svom izgledu i da se njegov zadah daleko širi i vonja na češnjak i svinjsko salo, te da su ga „u prljavštini i krvi, kakve sam ih vidio u logoru za vrijeme opsade Dubrovnika“, doveli do užasnuća.⁴

Opisujući crnogorske žene, ruski pukovnik kaže da su zgodne i ljupke i da se odijevaju skoro isto kao muškarci, jedino se ljeti lakše oblače.

„Tada nose jednu košulju, koja im pokriva grudi, a sprijeda šarenu ponjavu ili pregaču, ozgo ukrašenu dugim resama“⁵, piše Bronevski. On navodi da djevojke pletu kosu i svoju crvenu kapicu ukrašavaju novčićima, te da nose biserne ogrlice što je njihov najljepši i najmiliji nakit.

Kao dio nošnje navodi kaftan, (koret ili zubun) bez rukava, upoređujući je sa turskom tunikom, i košulju koja se nosi ispod, koja ima široke rukave izvezene vrlo lijepim uzorcima. Bronevski kaže da glavari i narod, bogati i siromašni, imaju istu odjeću samo s tom razlikom što neki nose srebrnu dugmad, a na nogama metalne pločice, dok udate žene na glavi nose maramu.

---

³ Isto, str. 123.

⁴ Isto, str. 123.

⁵ Isto, str. 123–124.

*Istorijsko i političko putovanje u Crnu Goru,
Viala de Somijer*

Boraveći početkom XIX vijeka u Crnoj Gori, francuski izaslanik Viala de Somijer je naveo da su mu istraživanja koja je obavio, pružila zanimljivu građu, te da se zainteresovao za mnoge pojedinosti naroda (crnogorski) i zemlje koju taj narod naseljava.

U petom poglavlju svog putopisa Somijer govori o narodnoj nošnji kod Crnogoraca navodeći da je crnogorska nošnja napravljena od veoma grube pletene tkanine slične kadisu.⁶ On kaže da je sivobijela boja dominantna za glavni dio nošnje, a da su za ostali dio nošnje u upotrebi različite boje i da je najčešća plava.

„Nošnja se sastoji od gunja ili kabanice širokih rukava. Na prednjoj strani se kopča, grčkog je kroja. Skut je na lijevoj strani zadignut u obliku trougla. Ispod gunja nose bluzu koja se ne vidi. Košulja bez okovratnika slobodno pada preko pantalona, do koljena kao kakva kratka suknja“, navodi Somijer.⁷

Prema pisanju i zapažanju francuskog carskog pukovnika, Crnogorci, bez razlike, nose uzane ili veoma široke, „poluturske“ pantalone koje se u struku, umjesto dugmadima, vezuju čvrstom omotanom kožnom uzicom. Pantalone se završavaju raskošnim pletenim ukrasom koji pridržava vunene čarape jarkih boja.

Somijer piše da crnogorska obuća nije kao u Evropljana, da ne nose cipele sa kožnim đonom. On kaže da crnogorci nose opanke, neku vrstu papuča, koji su napravljeni iz jednog

---

⁶ Kadis je grubo, naborano vuneno platno.

⁷ De Somijer, Viala, *Istorijsko i političko putovanje u Crnu Goru*, str. 54, CID i Izdavački centar Cetinje, Cetinje, 1995.

komada jareće kože⁸ koje kada se uvežu dobijaju oblik stopala.

„U svečane dane preko gunja oblače kratak kaput bez rukava, od zlatom izvezenog velura zelene, tamnocrvene ili crne boje. I ljeti i zimi nose suknenu, crvenu ili ljubičastu kapu, koja pričvršćena maramom u boji podsjeća na nekakav neugledni turban“ – navodi Viala de Somijer.⁹

Opis crnogorske nošnje on nastavlja time, što se gunj, kako navodi, vezuje dugim vunenim raznobojnim šalom, a ispod njega se nalazi široki kožni kaiš koji se završava veoma velikom, grubo izrezbarenom kopčom. Na desnoj strani kaiša su pričvršćene dvije male kutije u kojima se nalaze barut i fišeci.

Somijer zapaža da Crnogorci za pasom, sa lijeve i desne strane, nose revolvere, a između njih po lijevoj strani handžar. Pucška visi o ramenu i često se radi o veoma skupocjenom oružju.

Somijer kaže da muškarci na lijevom ramenu obično nose neku vrstu vojničkog ruksaka sa hranom, a o desnom visi mijeh od oko dva litra. Povrh svega prebacuju „nekakav šal od kozje dlake ukrašen dugim resama“. Somijer ovaj komad nošnje naziva struka, kaže da je nepromočiva i da čuva od kiše.

Osim navedenog, francuski putopisac kaže da Crnogorac nikada ne izlazi nenaoružan i da ga ne možete sresti bez dugačke lule ukrašene ćilibarom koju drži ili u ruci ili u ustima. Prema njegovoj ocjeni i lule su skupocjene. Takođe, ništa ne može da zamijeni ni jedan dio narodne nošnje, da ga izmijeni, niti prevaziđe. Somijer navodi da Crnogorac, kada se vrati iz inostranstva mora odmah da se presvuče i obuče nacionalnu nošnju.

---

⁸ Od svih dostupnih opisa crnogorskih opanaka jedino Somijer navodi da su urađeni od jareće kože. Svi ostali autori čija su djela korišćena u ovom radu, navode da se opanci prave od volujske kože.

⁹ De Somijer, Viala, *Istorijsko i političko putovanje u Crnu Goru*, str. 55, CID i Izdavački centar Cetinje, Cetinje, 1995.

O ženskoj nošnji

Na početku svog opisa ženske nošnje, Somijer konstatuje da su žene lošije obučene od muškaraca.

„Njihova nošnja sastoji se iz jedne široke dugačke tunike bez rukava, koja se nosi preko još duže košulje sa veoma širokim vezenim rukavima, kao u staroj Grčkoj. Rub donjeg dijela košulje, koja služi kao suknja, izvezen je vunom jarkih boja“¹⁰, navodi Viala de Somijer. On dalje kaže da Crnogorke ispod tunike, koja se ne zakopčava, nose kecelju napravljenu od četvrtastog parčeta tkanine koja je, takođe, vezena raznobojnom vunom i završava se resama. Preko nje stavljaju široki ukrašeni kožni kaiš, a na njemu, na zlatnom lancu visi mali handžar. Somijer piše da svaka Crnogorka ima naušnice i zlatno i srebrno prstenje ali da su skromne izrade i da nemaju veliku vrijednost. Crnogorke, po njegovom zapažanju, nose istu kapu kao muškarci ali bez marame. Duge pletenice predstavljaju jedini način češljanja.

Somijer konstatuje da je obuća crnogorskih žena ista kao kod muškaraca te da i one, i ljeti i zimi nose struku.

Đevojke koje su spremne za udaju nose kapu na kojoj visi dosta metalnog novca i on pokriva čitavu prednju stranu glave, a to su uglavnom „pijesteri i turske pare, običan stari novac.“ Najbogatije se razlikuju po zlatnom novcu, uglavnom cekinima.

Najmlađe djevojke nose jednostavnu kapu, najčešće je to sukna kap crvene ili crne boje, ukrašena kiticom crne boje.

Somijer zapaža da su „razni zaključci o Crnogorkama često donošeni na osnovu površnih posmatranja isključivo na pijaci u Kotoru, đe obično dolaze siromašni stanovnici okolnih sela, a

---

¹⁰ De Somijer, Viala, *Istorijsko i političko putovanje u Crnu Goru*, str. 56, CID i Izdavački centar Cetinje, Cetinje, 1995.

drugi su opet donosili zaključke na osnovu posmatranja pojedinih, usamljenih slučaja“.

Crna Gora, Jozef Holeček

„Poznato mi je s kakvim vatrenim nestrpljenjem se naše čitaljstvo hvata svake riječi koja prezentira crnogorske prilike. To me pokrenulo da uzmem u zadatak da o njima sačinim šire izlaganje...“ napisao je u uvodu svoga djela češki naučnik.

Vidno naklonjen Crnoj Gori, njenim stanovnicima i vjekovnoj borbi za slobodu, pomalo romantičarski nadahnut, ovaj je Čeh napisao djelo koje upotpunjuje sliku o Crnogorcima, navodeći da bi i Česima bilo bolje kada bi naučili od Crnogoraca kako se voli domovina.

Holeček piše da, u vrijeme kada je boravio u Crnoj Gori, 1876. g, svi nose narodnu nošnju, koja hrabrim Crnogorcima daje slikovit i viteški izgled. On navodi da narodnu nošnju nose i „sam Knjaz (Nikola) i njegova porodica.“

„Ranije, Crnogorci nijesu koristili košulju, već su na golo tijelo oblačili vuneni gunj. Danas je čisto bijelo rublje omiljeno. Neki, preko košulje oblače fini džamadan koji, po turski, nazivaju fustandžan. Fustandžan je sitno i živopisno ukrašen. Na fustandžan ili umjesto njega oblači se jelek, to je vrsta veste. Jelek je skrojen od purpurnog sukna, od vrata ka prsima klinasto iskrojen i bogato vezen i obrubljen zlatom. Gaće, široke i nabrane, od modroplvog su sukna, pod koljenima i u pasu se stežu, nazivaju se čakšire...“¹¹ piše Holeček.

On, opisujući crnogorsku narodnu nošnju, navodi da list noge tijesno stežu vunene dokoljenice koje se spajaju kukicama, a vezuju podvezicama ispod koljena. Noge se najprije obuvaju u

---

¹¹ Holeček, Jozef, *Crna Gora*, CID Podgorica i Izdavački centar Cetinje, Cetinje, 1994, str. 33–34.

kratke, živopisne čarape sa otvorenim završetkom, zatim u nprstke koji se navlače preko prstiju i risa, zatim u opanke, a bogatiji pojedinci, u posljednje vrijeme i u cipele.

Holeček piše da je gornji dio odjeće „bjelača“, nazvana po bijeloj boji, a da je ustvari krojena kao kaput bez kragne i opšivaka. Bjelača se opasuje tankim šalom, obično od velura, na koji se stavlja široki kožni pojas nazvan silav. Silav je širok pedalj i ima nekoliko pregrada u koje se zavlače pištolji, handžari i druge neophodne stvari. Pozadi, silav izgleda kao uski pojas na kojem sa strane vise fišeklije.

„Glava im je izbrijana do tjemena, sa kojeg im pada dugi pramen, perčin. Umjesto starog fesa, u novije vrijeme nosi se posebna kapa koja, ujedno sa bjelačom, čini suštinsku razliku između crnogorske i jugoslovenske nošnje upošte“ – piše Holeček.¹²

Prema njegovom opisu, crnogorska kapa ima obod od crne svile i crveni tepeluk koji je po ivicama izvezen zlatom, a na jednom kraju, takođe izvezen zlatom, nalazi se crnogorski orao.

„I najsiromašniji čovjek ima odijelo bogato vezeno zlatnom bordurom, iako ga nekad ne može održavati cijelo i potpuno čisto. Cijelo odijelo košta 50 zlatnika i skuplje je nego kod nas. Ako Crnogorac ide u polje preko ramena prebaci struku, grublju vrstu ogrtača i torbu.“ piše Holeček.

Opisujući crnogorsku ženu, Holeček kaže da đevojke pletu jednu pletenicu, a žene dvije, koje se prebacuju preko glave, padaju preko sljepoočnica i na potiljku se svezuju. Đevojke na glavi nose prvo crvenu kapu, sprijeda ukrašenu srebrnim novčićima, a zatim za nju iglom pričvršćuju bijelu maramu sa crvenim rubovima, koja preko potiljka pada na leđa. Holeček navodi da žene ne nose kapu već maramu, obično plave boje, koja

---

¹² Isto, str. 34.

im neposredno pokriva glavu. Naušnice su omiljene. Žene preko košulje prvo oblače koret pa modroplavi gunj ili samo gunj bez koreta i opasuju se najbogatijim mogućim pojasem. Holeček kaže da su bogatiji pojasevi ukrašeni dragocjenim kamenjem ugrađenim u srebro, a manje imućni ih okivaju srebrnim novčićima.

Holeček kaže da se djevojke opasavaju šalovima najraznovrsnijih boja. Žene nose bijele čarape, djevojke bijele sa crvenim prugama. Na čarape se, slično kao i kod muškaraca, navlače naprsci, a na njih opanci. Kada je nevrijeme ili zima ogrću se strukom, ženske struke su crvene i šarene, muške su uvijek tamnih boja.

*Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti –
Pavel Apolonovič Rovinski*

Osim što je do u detalje opisao crnogorsku narodnu nošnju, Rovinski daje i detaljan opis materijala od kojih se nošnja i odjeća uopšte pravila. On kao osnovni materijal navodi vunu, njenu obradu, konoplju, lan i druge materijale. Upoređujući ranije nošnje sa onima koje opisuje, iz doba vladavine kralja Nikole pa do kraja dvadesetih godina prošlog vijeka, Rovinski navodi „sada da bi se Crnogorac obukao treba mu najmanje 20 minuta, dok mu je ranije trebalo pet.“

On navodi da sve što se sada može nazvati donjom odjećom jeste rublje, dok se sva gornja odjeća naziva haljine.

Rovinski piše da sada muška košulja ima ovratnik i pravi prorez na grudima koji se zatvara dugmadima, košulja se uvlači u pantalone, redovno je bijela (šarena je velika rijetkost). Ranije, prema Rovinskom, košulja je imala široke rukave i drukčije se zakopčavala, na ovratniku su bile rupice kroz koje se provlačila kratka pamučna ili vunena uzica. Oba kraja tog gajtana su pro-

lazila kroz okruglo dugme koje se podizalo kad se stezao okovratnik, a spuštalo kada se otpuštao okovratnik. Ta se košulja nosila preko pantalona, prvobitno se u pantalone uvlačio prednji dio košulje, radi čega je košulja bila razrezana sa strane.

„Po redosljedu oblačenja prvo bi trebalo pomenuti dokoljenice. To je komad sukna čija je namjena da čvrsto obuhvati listove ili cijele goljenice od skočnog zgloba do koljena. Kada se one kroje potrebno je veliko umijeće. Na krajevima su prišivene kuke i petlje pomoću kojih se dokoljenice zatežu tako da budu potpuno glatke. Dokoljenice se obuvaju prije ostaloga, čim se čovjek digno iz postelje. Njihovo zakopčavanje, bez obzira na iskustvo, traje veoma dugo, a još se mora obavljati na svjetlosti. Uostalom neki ne zakopčavaju svaku kopču, što i znači da ne treba toliko kuka pa neki i prave takve dokoljenice. Ipak se mora postići osnovni cilj, da noga bude stegnuta, a dokoljenica glatka“¹³ – piše Rovinski u svom djelu o Crnoj Gori.

Čarape su vunene i imaju prorez sa unutrašnje strane duž goljenice, a rubovi su im opšiveni crvenim ili modrim suknom. Na razrezu su 3 ili 4 kopče i petlje za zatezanje, pa one hvataju i donji dio dokoljenice. Rovinski objašnjava da se na prste još navlače naglavci koji ne dosežu dalje od polovine stopala, a to se radi da bi bilo mekše upravo tamo đe je stopalo najviše stisnuto. Dalje, na sve ovo se obuvaju opanci koji se prave od debele goveđe kože. Rovinski piše da opanci imaju vrlo niske krajeve bez potpetica, dok im je prednji kraj šiljast đe dva ugla formiraju „vrlo tvrdi vrh opanka“.

„Prednji gornji dio upleten je nitima od ovčije kože, oputom, koja ide poprečno sa jednog na drugi kraj opanka. Po dužini opanka i njegovom sredinom se ispletu tri, četiri reda koja se završavaju petljama, a kroz njih se opanak pričvršćuje uz nogu.

---

¹³ Rovinski, Pavel, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, tom 2, Izdavački centar Cetinje, 1994, str. 344.

Tako se ovim pokriva jedna polovina stopala zbog čega opanak mora biti čvrsto povezan. Zato se radi kaiščić od opute koji obuhvata stopalo i povezuje prednji pleteni dio preko petlji sa petom i bočnim stranama. Da bi bio mekši u opanak se postavlja sukneni uložak, obojak, koji je neophodan naročito kada je opanak iznošen i kada mu se istanji koža.“¹⁴

Dolazeći u opisu nošnje do momenta opasivanja, Rovinski kaže da je običan crnogorski pojas izatkan od vune i ima uzdužne plave, žute, crne ili pruge neke druge boje čiju osnovu čini tamnocrvena boja. Pojas je dužine tri do četiri metra, a širok petnaest santimetara. Nakon što omota dio pojasa Crnogorac opasuje silav pa preko njega nastavlja opasivanje do kraja.

„Silav, to je nešto kao mekani koferić od nekoliko slojeva koji čine posebne prostore u koje se smještaju razne stvari. Širi dio je sa prednje strane i pokriva dio trbuha, od čega ga odvaja kaiš sa predicom koji opasuje tijelo. Ovamo se zataknu pištolji, ponekad i po dva, ili revolver, veliki nož za borbu ili manji za razne potrebe. Arbija je metalna palica kojom se puni pištolj i čisti njegova cijev.“¹⁵

Crnogorska kapa kompletira sve odjevno. Kapa je ravnoga dna i ravnoga oboda širine oko 8 cm, sva je od crvenog ili tamnocrvenog tankog sukna i dvaput je dublja od širine oboda ali se njeni krajevi zavrću kako se i dobija dvostruki obod, piše Rovinski. On objašnjava da je odozgo krug od istog sukna koji je izvezen zlatom na sljedeći način: sa jednoga kraja izvezen je luk koji ima tri pruge, od kojih srednju čine tri reda od oboda do oboda, a sa obje njene strane uz manja rastojanja su po dva su po dva reda i još dva reda zajedno. Dakle, ukupno pet pruga. U tome luku je oznaka H. I. što znači Nikola Prvi. Obod je obložen

---

¹⁴ Isto, str. 345.

¹⁵ Isto, str. 347.

tankom svilom (deravija ili bogzija) tako da joj krajevi malo prelaze na tjeme i u naborima zauzimaju dio pomenutog kruga.

Gunj se šije od tankog uvoznog sukna, pantalone od tankog modrog sukna ili raše, takođe uvoznih materijala.

Ispod gunja se oblači džemadan, od crvenog sukna različitog kvaliteta koji je sa strana izvezen pamučnim ili svilenim gajtanima crne, odnosno zlatne boje. Džemadan je vrsta prsluka, i kako zapaža Rovinski, ima peševe koji obilato prelaze jedan preko drugoga, a zakopčavaju se na boku sa četiri metalna dugmeta i petljama od crnog svilenog gajtana. Džemadan pokriva prsa sve do grla, a gornje ivice na peševima se isto ukrašavaju ili gajtanima ili zlatom.

Preko gunja nosi se jelek, takođe od crvenog sukna ukrašen gajtanom ili zlatom. To je vrsta kaputa bez rukava koji je naprijed široko otvoren i nikada se ne zakopčava. Jelek zamjenjuje toke koje imaju isti oblik ali su s prednje strane pokrivene metalnim, najčešće srebrnim pločicama ili dugmadima međusobno tijesno priljubljenim. Toke su svojevremeno imale ulogu oklopa.

Gunj se zamjenjuje dolamom, koja se razlikuje time što su joj rukavi ispod mišica i skoro do šake otvoreni i mogu se prebaciti nazad tako da ruka ostane samo u košulji. Dolame su skoro uvijek od zelenoga sukna, a krajevi peševa i rukava i uglovi ukrašavaju se tamnocrvenim gajtanima.

Rovinski navodi da bez struke Crnogorac ne izlazi iz kuće, pošto ga ona štiti od vjetra i kiše, nju prostire kada treba da prespava, na nju vadi hranu iz torbice, njome se pokriva, a njome se i diči kada kada je na razne načine nosi preko ramena. On piše da je struka u staroj Crnoj Gori obojena u crno, da je dugačka dva do dva ipo metra, a široka do sedamdeset centimetara. Na rubovima ima rese na uzicama dužine i do pola metra, a radi se od najbolje vune, ženska je redovno kraća od

muške. Ženska struka nije jednobojna već ima tamnomodre poprečne pruge.

Rovinski kaže da je, zavisno od kraja Crne Gore, ženska nošnja raznovrsnija od muške, a da je jednoobraznost karakteristična samo za Staru Grnu Goru. Bitna razlika je da u Staroj Crnoj Gori djevojke nose kapicu, a žene maramu, bijela je suknja i gornji dio odjeće. U ostalim krajevima na glavi je fes, a suknja se zamjenjuje drugim vrstama.

„Koliko je kod muškaraca košulja zanemarljiva, toliko ona kod žene čini glavni dio odjeće, njome se ona hvali, po njoj se sudi koliko je žena vješta vezilja što se za svaku ženu smatra veoma važnim umijećem. Košulja je obavezno vezena, ako ne svilom i zlatom, ono obojenim pamukom. Izvezeni su obično ovratnik, pravi prorez na grudima i krajevi rukava.

Vezovi na grudima i ovratniku rade se posebno na tanjem materijalu, pa se onda stavljaju na gotovu košulju. I to se naziva ogrljak, ali se za vez oko grla kaže – oždrijelje ili kolijer, dok su ostalo ošvice, kako se naziva i vez na rukavima koji se zakopčavaju kod šake.“¹⁶

Rovinski objašnjava da su vezovi raznovrsni i, ma koliko da žena ima košulja, ona se trudi da na svakoj od njih vez bude različit. U ošvicama na grudima obično su dvije trake pa se prostor između njih popunjava sitnim vezom raznih oblika. To su prutčevi kojih nema na ovratniku. Svaki vez ili figura ima svoj naziv, vođice, krstići, stupčići, plasice, kukače, krivače, zaiglice. Vez na ovratniku i njemu samome prenosi svoj naziv, okrugli kolijer, zmijin, plasač i drugi. Ukoliko je vez krupniji ima sljedeće nazive: grane, bademi, krivače, grožđe. Svila i pamuk se namotavaju na kalem koji se zove svilar.

Kada metne kecelju žena se obukla za boravak u kući, a kecelja je važan dio ženske odjeće, navodi Rovinski.

---

¹⁶ Isto, str. 355.

Ona je od komadića crnog i bijelog rijetkog sukna – raše, odozdo opšivena i naziva se pregljača, opregljača, oprežina ili kecelja. Uz struk se privezuje uskim pojasom tzv. vezom.

„U Staroj Crnoj Gori, žene su ranije nosile kožne pojaseve široke do 20 centimetara sa velikim srebrnim pločama i krupnim crvenim ahatima, prirodnim ili vještačkim. Takav starinski pojas se nazivao se mukadem – pojas.“¹⁷

Crnogorsku žensku nošnju činili su i trakovi, suknene trake dugačke i do preko pet metara, širine šest santimetara kojom se omotavao sav struk. Bio je crvene boje a ivice modre ili zelene. Koret, kaputić bez rukava je na rubovima opšiven i oblači se kao košulja, preko glave. U katunskom dijelu Crne Gore, žene su ranije preko košulje nosile milten.

Razlika u odjeći između djevojaka i žena je samo u onome što nose na glavi. Od sedme do desete godine života, kaže Rovinski, djevojčice puštaju kosu, šišaju ih kružno i imaju razdjeljak od čela do sredine tjemena.

„Danas se u Crnoj Gori sve više nosi kapica koja je ista kao i muška, samo što umjesto polukruga i knjaževog grba sa kraja tjemena ova ima krug od nekoliko redova zlatnog veza, a u sredini kruga je zvijezda ili njoj neka slična figura, a preko kape ide marama.“¹⁸

Rovinski piše da je kosa upletena u dvije pletenice koje se okreću svaka na svoju stranu i idu oko glave, pa se slože u dva reda na prednjem dijelu tjemena, a krajevi im se pričvršćuju na potiljku... Marama se presavije sa ugla na suprotni ugao i tako napravi trougao čiji jedan dio ide na zadnju stranu glave i pokriva potiljak i vrat.

Što se tiče nakita, Rovinski zapaža da se prstenje, brnjice, tj. minduše, i đerdani malo nose u Crnoj Gori. On kaže da mnoge

---

¹⁷ Isto, str. 357.

¹⁸ Isto, str. 358.

žene uopšte ne nose minđuše, a đerdane nose samo za praznične dane. Rovinski kaže da su se nekad nosile narukvice, belenzuci ili naručnici.

Literatura:

- Bronevski, Vladimir, *Zapisi o Crnoj Gori i Boki*, CID i Izdavački centar Cetinje, Cetinje, 1995.

- De Somijer, Viala, *Istorijsko i političko putovanje u Crnu Goru*, CID i Izdavački centar Cetinje, Cetinje, 1995.

- Holeček, Jozef, *Crna Gora*, CID Podgorica i Izdavački centar Cetinje, Cetinje, 1994.

- Rovinski, Pavel, Apolonovič, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, tom 2, Izdavački centar Cetinje, 1994.